

I. О. ТРОЩЕНКО. РОЛЬ РЕГЛАМЕНТУ «РИМ II» В УНІФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЄС

Досліджується процес уніфікації міжнародного приватного права в Європі, зокрема – в контексті прийняття Регламентів Європейського Парламенту, що замінили собою норми конвенцій, що регламентували колізієне право в ЄС. Особливу увагу приділено ролі Регламенту № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань («Рим II»), з прийняттям якого було, по суті, завершено процес створення уніфікованого міжнародного приватного права в Європі.

Ключові слова: уніфікація міжнародного приватного права; європейське міжнародне приватне право; недоговірні зобов'язання; Регламент «Рим II».

Исследуется процесс унификации международного частного права в Европе, в частности – в контексте принятия Регламентов Европейского Парламента, которые заменили собой нормы конвенций, регламентирующих коллизионное право в ЕС. Отдельное внимание уделено роли Регламента №864/2007 Европейского Парламента и Совета о праве, применимом к внедоговорным обязательствам («Рим II»), с принятием которого, по сути, завершился процесс создания унифицированного международного частного права в Европе.

Ключевые слова: унификация международного частного права; европейское международное частное право; внедоговорные обязательства; Регламент «Рим II».

The article deals with the process of unification of private international law in Europe, namely within the scope of adoption of European Parliament Regulations that replaced several conventions in the sphere of EU conflict law. The attention is focused on the role of Regulation №864/2007 of European Parliament and Council on the law, applicable to non-contractual obligations (“Rome II”) with adoption of which the process of creation of uniform private international law in Europe has been finished in substance.

Key words: unification of private international law; European private international law; non-contractual obligations; Regulation Rome II.

Європейський континент є специфічним з точки зору розвитку законодавства. Початок законодавчої культури в Європі пов'язують з законодавчою системою грецьких міст–полісів, а згодом – з Римським правом, яке заклало основи так званого *jus commune*. Незважаючи на те, що загалом законодавчі системи окремих європейських держав формувалися на основі римського права, національні кодифікації відображали певні історичні, соціальні та політичні особливості розвитку цих держав.

Після розпаду колоніальних систем, а також після Другої світової війни у період відбудови Європи виникла необхідність взаємного співробітництва, особливо в економічній сфері. Одним з перших кроків на шляху до інтеграції стала програма відновлення Європи, більш відома як План Маршалла (1957 р.). Програма потягнула за собою безліч міжнародних конференцій, в результаті яких почали засновуватися численні міжнародні організації¹.

У 1950 році було розроблено План Шумана, на підставі якого було засновано Європейське об'єднання вугілля і сталі, що призвело до заснування Європейсько-го співтовариства, яке, у свою чергу, розвилось у найбільш впливову економічну

© ТРОЩЕНКО Ірина Олександрівна – аспірантка кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

та політичну організацію Європи – Європейський Союз. Організація, яка від початку планувалася як суто економічна, дуже швидко почала впливати і на інші сфери співпраці між державами–членами. На території держав–членів почав формуватися новий соціальний вимір, у якому велике значення надавалося реалізації цивільно–правових угод, легітимності права власності, питанням сімейного та спадкового права та вирішенню колізій у цих сферах відносин. Приватноправові угоди стали ніби основою інтеграції та виконання чотирьох свобод, сформульованих у римському договорі 1957 р. – свободи пересування товарів, осіб, послуг та капіталів. Публічне право Співтовариства отримало роль бази реалізації приватноправових відносин².

Необхідність створення єдиного європейського приватного права призвела до відродження загальноєвропейських правових традицій, на яких таке право повинно базуватися. Виходячи з цієї позиції, деякі науковці стверджують про можливе повернення до *jus commune*.

Перші спроби уніфікації приватного права на території Європи сягають своїм корінням у ХІХ ст., коли була заснована Гаазька конференція міжнародного приватного права. Згодом цей приклад перейняли і інші міжнародні організації. На початку ХХ ст. були засновані Міжнародний інститут уніфікації приватного права Міжнародної торгово–промислової палати (УНІДРУА), а згодом і Комісія з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) у складі ООН. В рамках зазначених інститутів було ухвалено як конвенції, що містили у собі норми прямої дії, зокрема Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі–продажу товарів (1974 р.) та Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі–продажу товарів (більш відома як Віденська конвенція 1980 р.), так і документи, що були втіленням свого роду альтернативної уніфікації, зокрема у формі стандартизованих правил комерційних договорів (ІНКОТЕРМС), модельного закону ЮНСІТРАЛ та Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА³.

Процес уніфікації міжнародного приватного права в рамках Європейського Союзу розпочався у 1957 р. на підставі Договору про Заснування Європейського Союзу, коли держави–члени ЄС, спираючись на такі цінності, як: європейський вимір (в тому числі – європейський правовий вимір), формування єдиного європейського правового простору в рамках більш широкій програми створення європейського простору свободи, безпеки і права, юридичної визначеності та ін., керуючись принципами часткового або повного злиття відповідного правового матеріалу, направили свої зусилля на головну мету – уніформізм як колізійного права, так і матеріального та процесуального європейського права за допомогою ухвалення регламентів, директив, та міжнародних конвенцій в рамках ЄС, намагаючись утворити не тільки когерентне колізійне право, а й когерентне матеріальне та процесуальне право у формі єдиних європейських Цивільного кодексу та Цивільного процесуального кодексу.

Першими вагомими результатами уніфікації міжнародного приватного права в рамках ЄС вважають Брюссельську конвенцію про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та торгових справах (1968 р.) та Конвенцію про вручення у державах–членах ЄС судових та позасудових документів у цивільних та комерційних справах (1997 р.). Зміст кожного з цих документів було перенесено у відповідні регламенти ЄС – Регламент № 44/2201 («Брюссель І») та Регламент № 1348/2000.

Втім центральне місце у процесі уніфікації міжнародного приватного права в Європі займає Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Римська конвенція 1980 р.).

Ідея створення зазначеного документа була висловлена вперше у 1967 р. постійним представником Бельгії у ЄС – Джозефом Ван дер Мьоленом, який звернувся з пропозицією організувати групу експертів від держав-членів, які б займалися уніфікацією колізійних норм у шести державах-членах, що на той час формували ЄС. Ця пропозиція розпочала більш ніж тридцятирічну історію уніфікації міжнародного приватного права в Європі, що в результаті призвело до зміни колізійного права у двадцяти шести європейських державах.

У відповідь на запит представника Бельгії комісія розпочала вивчення питання доцільності досягнення уніформованості норм міжнародного приватного права і, прийшовши до позитивного висновку, було вирішено в процесі уніфікації колізійного права Європи задля належного функціонування спільного ринку особливо звернути увагу на наступні сфери:

1. Право, що застосовується до права власності та майнових прав;
2. Право, що застосовується до договірних та недоговірних зобов'язань;
3. Право, що застосовується до форми правових актів та доказування;
4. Загальні питання міжнародного приватного права, що стосуються попередніх пунктів (зворотне відсилання, застосування законодавства іноземних держав, визначення змісту права, набуті права, публічний порядок, право та дієздатність, представництво)⁴.

Результатом роботи над другою групою питань став проект конвенції ЄС щодо права, що застосовується до договірних та недоговірних зобов'язань, розроблений експертами протягом 1970–1972 р. Підходи щодо вирішення колізій у сфері недоговірних зобов'язань, закріплені у проекті Конвенції, були жорстко розкритиковані. Очевидно, саме тому у 1978 році було вирішено при подальшій роботі над Конвенцією зосередитися на питаннях колізійного регулювання лише договірних відносин. 19 червня 1980 р. було прийнято Римську Конвенцію про право, що застосовується до договірних зобов'язань. На той момент питання гармонізації колізійних правил щодо недоговірних відносин було відкладено.

До тематики колізійного регулювання недоговірних зобов'язань повернулися лише через 20 років у зв'язку з підписанням Договору про заснування Європейського Союзу. 14 жовтня 1996 р. було прийнято рішення, в якому було сформульовано пріоритети співпраці у питаннях цивільного права, серед яких було визначено, що Рада має на меті розпочати консультації щодо можливості розроблення конвенції щодо права, що застосовується до недоговірних зобов'язань.

Важливу роль в процесі уніфікації міжнародного приватного права в Європі відіграло прийняття Амстердамського договору про внесення змін до Договору про заснування Європейського Союзу, яким компетенцію щодо ухвалення законодавства з цивільних питань було передано Європейському співтовариству. Крім того, зі вступом Амстердамського договору в силу в 1999 році, такі документи співтовариства, як директиви та регламенти, почали відігравати більш важливу роль в уніфікації міжнародного приватного права.

Робота над Регламентом, який був покликаний уніфікувати колізійні норми щодо недоговірних зобов'язань, продовжувалася. У 2003 році було опубліковано попередній проект регламенту Ради щодо права, що застосовується до недоговірних зобов'язань, та розпочато публічне обговорення Регламенту.

14 січня 2003 р. Європейська комісія представила проект так званої «Зеленої книги», в якому піднімалося питання про необхідність трансформації Римської конвенції 1980 р. про право, що застосовується до договірних зобов'язань, у правовий інструмент ЄС (регламент або директиву) та її суттєвої модернізації⁵.

1 лютого 2003 р. вступив у силу Ніццький договір, відповідно до якого було

впроваджено систему співпогодження заходів у сфері співпраці в цивільних, господарських та судових питаннях, і Європейський парламент, який раніше мав право лише дорадчого голосу, отримав співкомпетенцію в ухваленні законодавчих актів в ЄС. Як згодом стало зрозуміло, збільшення компетенції Європейського парламенту матиме суттєвий вплив на законодавчий процес, що призвів до ухвалення Регламенту про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань (так званого Регламенту «Рим II»), оскільки цей регламент став першим документом, щодо якого було досягнуто згоди між цими двома інститутами.

17 червня 2008 р. було прийнято Регламент № 864/2007 про право, що застосовується до договірних зобов'язань («Рим I»). Зазначений Регламент замінив собою Римську конвенцію 1980 р. та закріпив у собі норми, що вирішують проблему конфлікту законів щодо найбільш поширеного виду зобов'язань приватно-правового характеру – зобов'язань, що виникають на підставі цивільно-правових або торговельних (комерційних) договорів. До сфери застосування Регламенту «Рим I» входять також і договори щодо трудових відносин найманих працівників. Зазначений Регламент почав застосовуватися 17 грудня 2009 р.

Регламент «Рим II» після обговорення було суттєво змінено і влітку 2003 р. Комісія подала пропозицію щодо його ухвалення. Проте на цьому робота над Регламентом не припинилася, до тексту Регламенту вносилися зміни та доповнення. Європейський парламент та Рада досягли згоди щодо тексту Регламенту лише у травні 2007 р., в результаті чого, 22 червня 2007 р. було підготовлено спільний текст Регламенту. Офіційно цей текст було схвалено Радою Європейського Союзу 28 червня 2007 р., а 10 липня 2007 р. Європейським Парламентом. Врешті решт, 11 липня 2007 р. було ухвалено Регламент ЄС щодо права, що застосовується до недоговірних зобов'язань, який почав застосовуватися у державах-членах Європейського Союзу 11 січня 2009 р.

Значення Регламенту «Рим II» у процесі уніфікації міжнародного приватного права в Європі важко переоцінити. На думку російського дослідника Е.О. Патрікеєва, Регламент «Рим II» заповнив прогалину, що існувала у єдиному європейському регулюванні у сфері міжнародного приватного права, внаслідок обмеження предмету регулювання Римської конвенції 1980 р.⁶ Аналогічну думку висловив С.С. Сімеонідес, який зазначив, що „«Рим II» – це важливий крок у федералізації або «європеїзації» міжнародного приватного права у державах-членах ЄС, крок, який можна характеризувати як революцію колізійного права Європи»⁷.

По суті, прийняття Регламенту «Рим II» завершило формування основних засад міжнародного приватного права Європи, доповнивши Регламент «Рим I» та «Брюссель I».

Таким чином, прийняття Регламенту «Рим II» відіграло важливу роль у процесі уніфікації міжнародного приватного права в рамках ЄС. Після прийняття у 1980 році Римської конвенції (а згодом на її основі і Регламенту «Рим I»), з предмету регулювання якої було виключено недоговірні зобов'язання, питання врегулювання колізій у цій сфері регламентувалося, в основному, внутрішніми нормами держав-членів ЄС. Робота над документом, що продовжувалась протягом більш ніж 30 років, призвела до формування остаточного тексту Регламенту та його прийняття Парламентом і Радою ЄС влітку 2007 р.

Прийняття зазначеного Регламенту стало революційним кроком в уніфікації міжнародного приватного права ЄС. До Регламенту «Рим I» та «Брюссель I» додався ще один документ, внаслідок чого, по суті, було завершено формування міжнародного приватного права ЄС.

1. *Cervenkova L.* Europeanization and Unification of Private international law [Електронний ресурс] // Masaryk University / Cofola, 2008. – Режим доступу: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/evropa/cervenkova_lenka.pdf
2. *Rozehnalova N.* Principy evropskeho smluvnivo prava // Rocenka evropskeho prava 1997. – 1998. – № III. – С. 65–74.
3. *Cervenkova L.* Цит. праця.
4. *Dickinson A.* The Rome II Regulation: The Law Applicable to Non-Contractual Obligations. – Oxford: Oxford Private International Law Series, 2008. – 1000 с.
5. *Виноградов А.А.* «Рим I» и «Рим II» – вопрос выбора? [Електронний ресурс] // Вестник МГИМО–Университета. – 2010. – №1(15). – Режим доступу: http://www.vestnik.mgimo.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=465
6. *Патрикеев Е.А.* Развитие международного частного права стран – членов Европейского союза (на примере коллизионного права) // Правоведение. – 2006. – №5. – С. 121–132.
7. *Symeonides S.C.* Rome II and Tort Conflicts: A Missed opportunity [Електронний ресурс] // *Symeonides American Journal of Comparative Law.* – 2008. – Vol. 56. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1031803>